

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Niemi-Pynttäri, Risto

Title: Rabelais: Pantagruelin neljäs kirja

Year: 2015

Version:

Please cite the original version:

Niemi-Pynttäri, R. (2015). Rabelais: Pantagruelin neljäs kirja. Maailmankirjat. Käännöskirjallisuuden verkkolehti, 2.1.2015. <http://www.maailmankirjat.maape.net/?p=1938>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Rabelais: Pantagruelin neljäs kirja

RISTO NIEMI-PYNTTÄRI 2.1.2015 *Pantagruelin neljäs kirja*

(1557) on löytöretkiromaani, se on Rabelais'n koominen kuvaus kuvitteellisten kansojen päähänpintymistä eli moraaleista. Rakenteeltaan teoksessa on samanlaisia piirteitä kuin pari sataa vuotta myöhemmin *Gulliverin retkissä* (1736). Swiftin valistusromaanissa kohdattiin lilliputtien, jättiläisten ja viisaiden hevosten moraaliset systeemit. Kerronta oli satiirista, mutta naurutonta. Rabelais puolestaan lyö pöytään tuopillisen sisälmyssyltystä ja kertoo renessanssiin kuuluvalla runsaudella ihmisten kummallisista tavoista.

Renessanssin tyyliin liittynyt runsaus, monisanainen ilmaus, laajat anekdootit ja muut assosiaatiot ovat aineistoa, joka nykyään editoitaisiin pois. Mutta kirjoittaminen oli 1500-luvulla niin harvinaista, että kirjoittaja saattoi suoltaa mitä tahansa ja sitä luettiin. Lukija oli tyytyväinen, kunhan vain sai paljon tekstiä. Montaigne totesi, että hän sijoittaa esseisiinsä yhden olennaisen asian ja kertoilee kaikenlaista sen ympärille. Cervantes lisäsi Don Quioten päätarinaan episodeja tarjotakseen lukijoille mahdollisimman paljon tekstiä. Rabelais suosi luetteloita, nimilistoja kaiken edellisen lisäksi.

Nykyaikana luettuna Rabelaisin teksti ei ole turhaa kuorutusta, vaikka aikanaan se oli sitä. Se on kadonneen maailman materiaalia, joka kerää itseensä merkityksiä sille, joka haluaa ihmetellä 1500-luvun maailmaa. Se, joka haluaa nykyaikaisen kaltaista luettavaa haluaisi tällaiset teokset tiivistettäväksi.

Rabelaisin neljäs kirja poikkeaa edellisistä sikäli, että se ei ole niin karnevalistinen, eikä groteskin realismin täyttämä kuin esimerkiksi kolmas kirja. Se ei ole [bahtinilaista keskiaikaa](#). Löytöretket muuttivat keskiaikaisen maailman, ja tässä Rabelais'n löytöretkiromaanissa kohdataan eri kulttuureja syömisen, paneskelun ja selkäsaunojen kannalta. Ne ovat ne kolme materiaalisen moraalin elementtiä, joiden ihmeelliset muodostelmat Rabelais esittää. Saarilla kohtaamme sisälmysmakkaroiden kansan, joka käy sotaa kuningas Paastoa ja ankeutuksen voimia vastaan. Toisaalla selkäsaunoille omistettu jakso kertoo riidanhaastajista, ammattimaisista turpiin ottajista, jossa moraalit saa erilaisten selkäsaunojen muodon. Rakkauselämälle omistettu jakso kertoo saaresta, jossa ei avioliittoa ei tunneta, ja elinikäiset parisuhteet kehittyvät vivahteikkaiden sanaparien ympärille.

Parisuhteiden löytöretki-versio kohdataan lähes ensimmäiseksi. Pantagruelin johtama seurue käy saarella, jossa kaikkien sanotaan olevan sukua keskenään. Tämä ei kuitenkaan vaikuta sukurutsaiselta: vaikka kaikki ovat naimisissa keskenään, kukaan ei ole toisen isä tai äiti, veli tai sisar tai muu sukulainen. Mitä tämä tarkoittaa, sitä matkajaajat käyvät tutkimaan. Sanan

avioliitto vanhat merkitykset aktivoituvat: maan ja taivaan liitto, vastakohtien harmonia, toisiaan täydentävien liitto. Rabelais kuvaamat liitot vaikuttavat harmonisilta ja erityisen nautinnollisilta. Avioliitto sanan tilalla on hellittelynimien järjestelmä, joka kuvaa kunkin suhteen laatua aidosti ja osuvasti. Kun mies kutsuu naista karvakseen, ja nainen miestä myötäisekseen, Panurge pohtii: ”Eikö siinä mennäkin myötäkarvaan? Tuota karvaa myötäillään varmaankin ahkerasti”.

Kun morsian kutsuu miestä kirjoituspöydäksi, tämän puoliso nimittää miestä asiakirjaksi. Johtopäätös: ”No, tuo asiakirja jää varmaan usein pöydälle.” Tällainen hellittelynimien järjestelmä ilmaisee miten erilaisia parisuhteet voivat olla. Rabelais luettelee nautinnollisia suhteita, vashakohtaisuuteen tai harmooniseen sulautumiseen perustuvia rakkaussuhteita, valtaan tai tasaveroisuuteen perustuvia suhteita ja niin edelleen.

Vastaavalla tavalla rakentuu jokainen liitto tässä avioliitosta poikkeavassa järjestelmässä: on patja ja täkki, on leivän kuori ja sisus, on avokas ja tohveli, ”Eräs kutsui naistaan kinkuksi ja tämä miestänsä ihraksi. Ja heidän suhteensa oli samanlainen kuin kinkun ja ihran välillä.”

Muita samanlaisia suhteita verrattiin munakkaan ja munan väliseksi toiseen sulautumisen kokemuksi. Mahaan ja pötsisyltyn verrattava toiseen sulautuminen jää arvoitukseksi: ”emmekä saata koskaan tietää, millainen sukulaisuus-avio, -seurustelu,-tai veriside heidän välillään vallitsi, paitsi että nainen oli pötsi siinä silyssä.” Näitä parisuhteita voisi siis sanoa ihojen ja kehojen liitoiksi.

Sukupuolielimien yhteen sopimisen merkkejä löytyy sellaisista liitoista, joissa reikä ja pultti löytävät toisensa, tai harmonista seksielämä on löydetty kun ”simpukka oli päässyt kuoreensa” sekä ”herne oli päässyt palkoonsa”. Kun erittäin pitkä mies, veijari ja konna, oli löytänyt lyhyen ja pyöreän vaimon. Hän kutsui tätä hyrräksi, vaimo puolestaan kutsui miestä kepiksi. ”Hittolainen... haluaisimpa nähdä, kuinka keppi panee hyrrään vauhtia” vastattiin arvoitukseen.

Avioliitto on tällä saarella lukuisten yhteen liittymiseen viittaavien kielikuvien järjestelmä, kielikuvista on tullut totta. Eräs nainen kutsuu miestänsä kuuseksi, ja tämä vastaa ”kapsahtaan katajaan”. Ehkä hän on tyytyväinen naituaan alempansa, mutta entä se pari, jossa hanhi ja häkki ovat löytäneet toisensa.

Sukupuolijärjestelmiä kehittävä luvun lopusta löytyy koominen vastaus myös sille, miksi kaikki he ovat sukua toisilleen. Ajatus perustuu ”kaikki me ollaan samasta reiästä tulleet”-vertaukselle. Viimeinen esille otettu pari on nimeltään Pieru ja Tuhnu. Itse pormestari toteaa, että ”He ovat ilmestyneet samasta reiästä, samaan aikaan, näkymättöminä ja yhdessä vilauksessa.” Harva pari on yhtä läheinen.

Ajatus, että vastakohtat täydentävät toisiaan todetaan parisuhteissa todetaan siis päteväksi, ja samalla kehoitetaan hakemaan yllättäviä nautinnollisia suhteita: ”ei ole parempaa liittoa kuin päärynän ja juuston välinen.”

Ruoka ja paasto ovat keskeisiä vastakohtia Rabelaisilla. Paaston hyvät puolet ovat vaarassa unohtua tai ne kätkeytyvät munkin kaapuun. Ikään kuin johdannoksi Rabelais pohtii koomisesti filosofoiden kysymystä, miksi keittiöstä löytyy munkki – tuo nautinnoista kieltäytyvä hahmo. ”Tarkoitan nyt munkillista, vapaana juoksevaa munkkia, en munkitettua ja purkitettua munkkia.”

Erään mietiskelijän myötä Rabelais pohtii, onko kysymys magnetismista: vaikuttavatko keittiön rautaiset kattilat munkkeihin puoleensa vetävästi. Toisaalta, jos kyse ei ole munkin luontaisesta magnetisoitumisesta, niin ilmiön alkuperä lienee kaavuiissa ja hupuissa. Ne ohjaavat luostariveljiä keittiön suuntaan, vaikka he itse eivät haluaisikaan. Kysymys kehitellään hienosti, ja Averroesin päättelyä hyödyntäen tehdään se johtopäätös, että näin kaapu ja huppu ilmentävät munkin muotoa, joka puolestaan seuraa keittiössä odottavaa sisältöä.

Jos avioliitto tarkoittaa harmoniaa, niin vastakkaiset pyrkimykset tarkoittavat sotaa. Makkaroiden ja paaston välillä vallitsee ikuinen sota, mutta romaanin löytöretkeilijät tutustuvat molempiin. Filosofiaa parodioiden Rabelais kuvaa paastosta sekä muodon että sisällön. Hän tekee tarkan ja pitkän listan paaston anatomiaa, kääntäjä Ville Keynäs on saanut listat soimaan ja svengamaan, lista alkaa aivojen erittelyllä:

“Aivokammio on kuin ankkurinruuvi, pikkuaivomato kuin krokettimaila, aivokalvo kuin munkin kaapu, aivosuppilo kuin tiilipukki, aivokaari kuin naisen hilkka...” (153)

Sisältöä seuraa muoto, Paaston muodon tarkastelu alkaa hänen varpaistaan:

“Hänen varpaansa ovat kuin spinetti, kynnet kuin kairat, jalkatetät kuin kitarat, kantapäät kuin kurikat, jalkapohja kuin öljylamppu, sääret kuin syötit, polvet kuin jakkarat, reidet kuin jalkajouset...” (155)

Paaston ikuisena vihollisena on makkara. Rabelais ei epäile hakea makkaran Raamatullista alkuperää Paratiisista ja Eevaa viekoittelevasta käärmeestä, joka oli puoliksi makkara nimeltään Ityfallos.

Löytöretkeilijöiden seurue joutuu makkarapataljoonan uhkaamaksi, he saavat avukseen kuitenkin kulinaristien armeijan sekä ennen kaikkea kokkijoukot. Klassiseen tapaan kokkiarmeija sulloutuu porsasta muistuttavaan jättiläishahmoon, ja Rabelais luettelee kaikki 300 sankarikokkia nimeltä. Mitään makkaransiivutustaistelua ei kuitenkaan tule, vaan sopu löytyy.

Keskiaikainen nälän ja ylensyönnin, paaston ja ahmimisen maailma mullistuu löytöretkien myötä. Rabelais kuvaa myös onnellisia ilman ja tuulenpuuskien syöjiä, jotka eivät kärsi mistään muusta kuin joskus ilmavaivoista. Kohtuuttoman lihansyönnin maailmaan on kuitenkin tullut jotain, mitä aiemmin ei ole pidetty mahdollisena.

Rabelais´n neljännessä kirjassa on runsaasti erilaisten moraalisten järjestelmien utopioita, mutta myös parodioita. Historiallisesti keskeisiä lienevät katolisuuteen liittyvät liiottelut ja kirkolliskokousten moraalioppien parodiat, ne vaikuttavat kuitenkin vähemmän eläviltä kuin katsaukset uusiin syömiseen, lempimisen ja tappelemisen muotoihin.

Francois Rabelais: *Pantagruelin neljäs kirja, jossa kerrotaan kelpo Pantagruelin sankailisista teoista ja puheista.* suom. Ville Keynäs, Siltala 2014, 345 s.